

АЛЬТЕРНАТИВНІ ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМУ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ

Прецеденти недозволеного запозичення чужих результатів інтелектуальної праці мали місце у всі часи – в епоху Стародавньої Греції та Риму, добу Середньовіччя та Відродження. Проте численні згадки про відповідні факти отримували оцінку виключно з морально-етичних позицій. І лише із зародженням правового інституту інтелектуальної власності (XVIII століття) проблема плагіату, в тому числі й академічного, набула юридичного виміру та почала трактуватися як різновид порушення законів про авторське право. У XX столітті, внаслідок розгортання процесів комерціалізації інтелектуальної власності, академічний плагіат поступово потрапив в економічну площину, оскільки створив загрозу втрати економічних вигід автора від неправомірних дій плагіатора. При цьому, незважаючи на існування альтернативних поглядів на плагіат як інструмент трансляції знань між поколіннями, у всі історичні періоди в суспільстві переважало ставлення до плагіаторів як до соціальних маргіналів та порушників моральних і юридичних норм (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування плагіату в сучасній науковій думці

Джерело	Дефініції /тези, що розкривають зміст/ категорії "плагіат"	Коментар
Стукало Н.В. [1, с.4]	<p><i>Етимологія походження терміну:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - від латинських слів – <i>plagiatus</i> "пограбування", <i>plagiare</i> "грабувати", <i>plagium</i> "викрадення" - від давньогрецьких – <i>πλαγιος</i> "поперек, косою" та <i>πλαγιοςναγειντινα</i> "відводити силою" 	Історично негативне емоційне забарвлення змісту лексики.
Закон України "Про авторське право і суміжні права" [2]; Юридична енциклопедія [3, с.566]	<i>"Плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору"</i>	Визначення в рамках діяльнісного підходу (плагіат розцінюється як спосіб дій). Нейтральне забарвлення (відсутня оцінка).

Продолжение таблицы 1

Закон України "Про вищу освіту" (нова редакція) [4]	<i>"Плагиат – навмисне відтворення в письмовій формі чужого тексту, опублікованого на паперовому або електронному носії, повністю або частково, під своїм іменем без посилання на автора"</i>	Визначення в рамках діяльнісного підходу. Перенесення категорії у сферу науково-освітньої та літературної діяльності. Акцент на навмисному характері дій.
Великий тлумачний словник сучасної української мови [5]	<i>"Плагиат – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора"</i>	Нейтральне визначення в рамках діяльнісного підходу. Спроба деталізації переліку об'єктів плагіату, проте відповідний перелік не є вичерпним.
Електронна енциклопедія "Вікіпедія" [6]	<i>"Плагиатом является любое использование чужих идей и высказываний без должной отсылки к источнику, будь то преднамеренно или непреднамеренно. Сюда относятся: прямое цитирование; не прямое использование чужих мнений и теорий; перефразирование чужих слов; заимствование фактов и иллюстраций, а также присвоение работ по коллекционированию и компиляции материалов"</i>	Визначення в рамках діяльнісного підходу. Зміст розширено за межі трактування плагіату лише як прямого (у незмінному вигляді) використання твору.
Словник – довідник "Інтелектуальна власність" [7]	<i>"Плагиат – незголене запозичення, відтворення чужого літературного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне як з творчою діяльністю, так і з нормами моралі та закону, що охороняє авторське право"</i>	Перенесення категорії у юридичну площину та трактування плагіату як різновиду правопорушення.
Єфімова Г.З., Кичерова М. М. [8]	<i>"Плагиат является разновидностью академической недобросовестности, нечестности или академического мошенничества (любого типа мошенничества или обмана, который связан с научной и образовательной деятельностью) наряду с такими видами проступков, как: фабрикация (выдумывание данных), фальсификация данных (манипулирование ими для производства вымышленных научных результатов)"</i>	Віднесення плагіату до науково-освітньої сфери. Негативне забарвлення.
Потапов Є., Копотій А. [9]	<i>"Плагиат позбавляє науковців винагороди за використання твору і т.д."</i>	Перенесення трактування в економічну площину.
Кохан В. В. [10]	<i>"Плагиат – це один із видів девіантної поведінки, яка проявляється у науково-технічній сфері"</i>	Соціально-психологічне навантаження категорії. Негативне забарвлення.

Окончание таблицы 1

Петренко І. [11]	<i>"Плагіат в наукових творах стосується не тільки порушення авторських прав на твір, а також є значним знаряддям зниження авторитету і довіри до науки в нашому суспільстві, а це в свою чергу робить науку менш життєздатною в сучасному середовищі, оскільки відповідний рівень наукової етики включається в поняття інноваційної культури, яка в свою чергу є складовою інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної та соціально-психологічної підготовки особи і суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах"</i>	Тракування з позицій впливу на розвиток соціуму. Негативне забарвлення.
Мінц М.О. [12]	<i>"Копіювання, як факт присвоєння чужих культурних та інтелектуальних здобутків, має глибоке історичне коріння, не є новим явищем сьогодення і таке ж давнє, як і саме людство. Існував навіть момент, коли імітація була єдиним засобом передачі накопиченого знання з покоління в покоління"</i>	Визначення в рамках органічного підходу (плагіат розглядається як постійна потреба людини, зумовлена історично об'єктивною необхідністю акцій ретрансляції знань з минулого у майбутнє). Відведення позитивної ролі.
ТапанДасГупта [13]	<i>"Повинно бути достатньо простору для виявлення своєї оригінальності. Сучасне поняття явища плагіату не є "живим", і згідно з цим діють механічно. Усе це перешкоджає творчості"</i>	Критичне ставлення до маргіналізації плагіаторів.
Ольшанський О. [14]	<i>"В обороте інтелектуальної собствениости єть некое лукавство: авторское право в том виде, в котором оно єть, существует недавно — около 100 лет, а понятие кражи, которое пришло к нам из имущественного права, очень древнее и устоявшееся. Применение понятие "кража" к другой плоскости, как минимум, неправомерно"</i> .	Тракування у правовій площині. Стримана оцінка: акцент на відмінностях права інтелектуальної власності та майнового права.
Романова І.В. [15, с.271]	<i>"На певному етапі плагіат, крім морально-етичної оцінки суспільства, набув правової. Нині це явище є багатовимірним, а тому з'являються нові грані його вивчення, і не тільки правової. Зокрема, перспективним у цьому сенсі бачиться культурологічний аспект"</i>	Визначення в рамках інтегрального підходу.

Джерело: складено автором за матеріалами [1-15].

В сучасних умовах плагіат у науково-освітньому середовищі набув різноманітних форм і видів та вийшов за межі безпосередньо крадіжки результатів інтелектуальної праці (рис. 1), що дозволяє говорити про масштаби проблеми.

<p>За характером дій</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Навмисний - плагіат з усвідомленням наслідків • Ненавмисний - плагіат, вчинений внаслідок незнання вимог, які ставляться до певного виду робіт в академічному середовищі
<p>За сферою вчинення</p>	<ul style="list-style-type: none"> • "Школярський" - крадіжка результатів інтелектуальної праці в процесі здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня • Професійний - крадіжка результатів інтелектуальної праці в процесі здійснення науково-педагогічної діяльності, здобуття наукового ступеня або вченого звання
<p>За суб'єктним складом</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Традиційний (класичний) - незголене запозичення результатів інтелектуальної праці однієї особи іншою • Автоплагіат - використання власних раніше оприлюднених праць • Вимушене співавторство - включення докторантами, аспірантами, студентами тощо, своїх наукових керівників до складу співавторів твору
<p>За рівнем майстерності плагіатора</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Аматорський - плагіат особи, що не має відповідних навичок • Плагіат "спеціаліста" - плагіат автора, здатного маскувати запозичення або такого, що бажає приховати інформаційні джерела
<p>За мотивами здійснення</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Меркантильний - плагіат з метою отримання комерційної вигоди, додаткового заробітку • Плагіат "Нарциса" - плагіат з метою здобуття авторитету, визнання серед колег
<p>За методикою реалізації</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Прямий (відкритий) — пряме відтворення чужого твору або його частини під своїм іменем <ul style="list-style-type: none"> • Грубий - привласнення цілого твору або його значного за обсягом розділу • Негрубий - привласнення незначного за обсягом фрагменту твору (на рівні цитат) • Латентний (завуальований) – замасковане відтворення результатів інтелектуальної праці іншої особи під власним іменем <ul style="list-style-type: none"> • Запозичення з маскуванням шляхом внесення до твору несуттєвих змін • Маскування способом синонімізації чужого тексту • Маскування шляхом насичення чужого тексту власними коментарями, перехідними фразами • Запозичення з некоректним посиланням на джерело • "Дезінформація" (неправильне вказування джерел інформації) • "Ідеальний злочин" (частково правильне наведення цитат з паралельним парафразуванням інших, що створює хибне враження про проведення авторського аналізу чужих думок)

Рис. 1. Види академічного плагіату

Джерело: складено автором за матеріалами [1, ; 9; 11; 12, 14, 15; 16]

Проведений аналіз змісту та форм академічного плагіату дає підстави стверджувати, що на даному етапі плагіат в науково-освітньому середовищі перетворився на багатолікий соціально-етичний та економіко-юридичний феномен, який отримав переважно негативну суспільну оцінку, а тому потребує встановлення механізмів попередження цього явища та розробки комплексу заходів щодо його запобігання в Україні.

Список использованных источников

1. Плагіат у студентських роботах: методи виявлення та запобігання: методичний посібник / Н.В. Стукало, К.В. Ковальчук, М.В. Литвин та ін. – Дн-к: ДНУ ім. О.Гончара, 2013. – 44 с.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Юридична енциклопедія: В 6 т / редкол. : Ю. С. Шемчушенко та ін. – К. : Укр. енци., 1998. – Т. 4 : Н–П. – 720 с.
4. Проект Закону про вищу освіту [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
5. Бусел, В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь; ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
6. Определение плагиата [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org>.
7. Інтелектуальна власність : словник- довідник / за заг.ред. О.Д. Святоцького. – у 2-х т.: Т.1 Авторське право і суміжні права / за ред. О.Д. Святоцького, В.С. Дроб'язка. – Уклад. : В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. – 356 с.
8. Ефимова, Г.З. Анализ причин академическогомошенничества и ихклассификация [электронный ресурс] / Г.З.Ефимова, М.Н. Кичерова // Интернет-журнал "Науковедение". – 2012. – №4. – Режим доступа: <http://publ.naukovedenie.ru>.
9. Потапов, С. "Сканерне право" або плагіатизація правової науки [електронний ресурс] / С. Потапов, А. Копотій. – Режим доступа: <http://uchni.com.ua>.
10. Кохан, В.В. Наука, девіантність, мораль. Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 6 квіт. 2011 р. / МВС України, харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій; Соціологічна асоціація України / В. В. Кохан. – Х.: ХНУВС, 2011. – С. 33-37.
11. Петренко, І. Питання виявлення плагіату літературного твору [електронний ресурс] / І. Петренко // Теорія і практика інтелектуальної власності. -2009. – № 4. – Режим доступу <http://www.ndiiv.org.ua/ru/journal-archive.html>
12. Мінц, М.О. Плагіат як прояв девіантності: спроба соціологічного аналізу проблеми / М.О. Мінц // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія соціологія, 2012. – т.184, вип.172. – С.38-41
13. Тапан Дас Гупта. Плагіат і література – дихотомія [електронний ресурс] / Тапан Дас Гупта. – Режим доступу <http://eedi.org.ua/eem/6-4.html>
14. Ольшанский, А. Нельзя приравнивать право на интеллектуальную собственность к имущественному праву [электронный ресурс] / А. Ольшанский. – Режим доступа: <http://itexpert.org.ua>.
15. Романова, І.В. Явище плагіату: історія та сьогодення / І.В. Романова // Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. – 2012. – №3. – С.267-272.
16. Николаев, Е. Чтотакоеплагіат, или о западных стандартах научной этики [Электронный ресурс]/ Е. Николаев. – Режим доступа: <http://www.osvita.org.ua/articles/68.html>.